

Familizm i retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkami młodych dorosłych z rodzin monoparentalnych

Familism and the retrospective assessment of the interpersonal relationship with grandparents of young adults from monoparental families

<https://doi.org/10.34766/fer.v61i1.1337>

Katarzyna Wałęcka-Matyja^a

^a Katarzyna Wałęcka-Matyja, <https://orcid.org/0000-0001-8222-729x>,
Instytut Psychologii, Wydział Nauk o Wychowaniu, Uniwersytet Łódzki

 Autor korespondujący: katarzyna.walecka@now.uni.lodz.pl

Abstrakt: *Wstęp:* Cel pracy odnosił się do określenia nasilenia wymiarów familizmu oraz retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkami w grupach młodych dorosłych pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych oraz do oszacowania zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkami. *Metoda:* Przeprowadzone badania miały charakter ilościowych, przekrojowych i samoopisowych. Wykorzystano cztery narzędzia psychologiczne o dobrych właściwościach psychometrycznych, tj. Skalę Familizmu, Skalę retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią, Skalę retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem, Jednowymiarową Skalę Bliskości Interpersonalnej oraz ankietę. *Wyniki:* Nie wystąpiło zróżnicowanie w zakresie wymiarów familizmu w grupach młodych dorosłych pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych. Młode kobiety pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką wyżej oceniały jakość relacji interpersonalnej z babcią i z dziadkiem niż kobiety z rodzin pełnych. W tej grupie otrzymano też istotne statystycznie związki między wymiarami familizmu z nurtu wartości tradycyjnych a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią. *Wnioski:* Specyfika badań nad zależnościami między wymiarami familizmu a jakością relacji interpersonalnej między dziadkami i wnukami znajdującymi się w okresie wczesnej dorosłości wiąże się ze świadomością metodologiczną wysokiej złożoności środowiska rodzinnego. Rozważanie tych kwestii stwarza przestrzeń do poszukiwania nowych rozwiązań o charakterze metodologicznym.

Słowa kluczowe: dziadkowie, familizm, relacja interpersonalna, rodzina, wczesna dorosłość, wnuki

1. Wprowadzenie

Zachodzące współcześnie intensywnie i wielokierunkowo przemiany społeczno – kulturowe odgrywają istotną rolę w kształtowaniu funkcjonowania człowieka w wielu sferach jego życia. Koncentrując się na życiu rodzinnym zauważa się postępujące zmiany w systemach rodzinnych, które można zaobserwować na przestrzeni ostatnich lat zarówno w makro-, jak i mikroskalach (Bakiera, 2023; Liberska, 2014; Napora, 2022; Rostowska, 2019; Wałęcka-Matyja, Janicka, 2021). Jedną z ważniejszych przemian dotyczy przeobrażeń zachodzących w zakresie struktury systemu rodzinnego, przy zwiększonej aprobacie społecznej dla sytuacji rozvodu (Szlendak, 2015). Potwierdzenie powyższego stanowią wyniki Narodowego Spisu Powszechnego

z 2021 roku wskazujące, że choć rodziny o pełnej strukturze nadal są najczęściej występującymi wśród innych typów rodzin, stanowiąc 44% ogółu rodzin w Polsce, to w porównaniu z rokiem 2011 liczba małżeństw dzieci zmalała o 14,5%. Z kolei typem rodzin, których liczba zwiększyła się (o 2,6%) w porównaniu do wyników spisu z 2011 roku, są rodziny monoparentalne (matki z dziećmi i ojcowie z dziećmi, por. Burckała, 2017). Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku wskazują, że prawie co czwarta rodzina w Polsce była tworzona przez samotnego rodzica z dziećmi. Zauważono, że zdecydowaną większość tego typu rodzin stanowiły samotne matki (85%). Jeśli chodzi o rodziny monoparentalne z ojcem to w 2021 roku

odnotowano wzrost ich liczby o 13,0% w odniesieniu do roku 2011. Nadal jest to jednak najmniej liczny typ rodziny w Polsce, stanowiący 3,5% udziału w strukturze rodzin¹.

W świetle wyników badań psychologicznych typ struktury rodziny modyfikuje zakres pełnienia roli dziadków i decyduje o specyfice relacji interpersonalnej dziadków i wnuków. W rodzinach pełnych członkowie rodziny nuklearnej wspólnie uzgadniają spójny system znaczeń, w zakresie poglądów, tradycji oraz wartości, co sprawia, że wzrasta znaczenie rodziny jako grupy, do której się przynależy. Wnuki mają dwie pary dziadków, którzy szczególnie w okresie ich dzieciństwa często współpracują przy dzieleniu się opieką nad nimi. W rodzinach zrekonstruowanych (por. Burkacka, 2017) dzieci należą do więcej niż jednej wspólnoty rodzinnej, a ta przynależność członków do rodziny nie jest klarownie sformułowana. Wnuki mają kilka par dziadków, którzy nie zawsze się znają i współpracują przy opiece nad nimi (Walęcka-Matyja, 2009). W rezultacie rozwodu, separacji czy śmierci współmałżonka dochodzi do rozpadu dotychczasowej struktury rodziny, na rzecz powstania rodziny monoparentalnej (por. Burkacka, 2017), najczęściej z matką. Powodem tego są różne okoliczności, m.in. dużo częstsze przyznawanie przez sądy opieki nad dziećmi kobietom (Suwada, 2020). Rozpad rodziny nie tylko przyczynia się do zmiany jej sytuacji w aspekcie formalno-prawnym, ale decyduje też o relacjach z dziadkami. Okoliczności kryzysu dotychczasowego modelu rodziny, mogą sprawić, że kontakty z babcią i dziadkiem ze strony matki stają się częstsze i bardziej intensywne niż relacje z rodzicami ojca, które zwykle ulegają osłabieniu (Napora, 2019a).

W literaturze przedmiotu ujawniają się dwie perspektywy określające rolę struktury rodziny w przebiegu procesu wychowania i socjalizacji dzieci. Wiele z badań odnosi się do podkreślania trudności w zakresie realizowania funkcji wychowawczej w rodzinach samotnych rodziców (Kuzdak, 2018; Stahl, 2020). Z kolei w innych pracach badawczych autorzy wskazują, że rodzina monoparentalna nie realizuje funkcji wychowawczych w słabszy sposób od rodzi-

ny składającej się z dwojga biologicznych rodziców (Gawda, 2018; Walęcka-Matyja, Krawczyk, 2022). Jednym z czynników, związanych z facylitowaniem rodzinie monoparentalnej prawidłowego realizowania zadań i funkcji rodzinnych jest udzielane jej wsparcie społeczne. Samotny rodzic często może liczyć na wsparcie społeczne oraz emocjonalne pochodzące od najbliższych osób – własnych rodziców. Rezultaty badań potwierdzają, że w sytuacji rozpadu małżeństwa rodziców, dziadkowie starają się zapewnić stabilność oraz bezpieczeństwo całemu systemowi rodzinnemu, a w szczególności wnukom. Udzielane wsparcie ze strony rodziny rozszerzonej buforuje bezpośrednie i pośrednie skutki stresujących sytuacji życiowych, decydując także o bardziej optymistycznej reakcji na nową sytuację. Wspierając samotną matkę dziadkowie stwarzają jej przestrzeń do podejmowania aktywności w wielu obszarach życia, w tym także w sferze zawodowej, co działa profilaktycznie, ograniczając ryzyko wykluczenia społecznego oraz podnosząc dobrostan matki i dziecka (Napora, 2019b). Stwierdzono, że dbałość dziadków o bliskość emocjonalną z wnukami obniża ryzyko nasilenia się problemów dzieci i młodzieży w sferze funkcjonowania w grupie społecznej. Interesujące wyniki badań odnoszące się do zagadnienia bliskości emocjonalnej dziadków z wnukami pochodzącymi z rodzin o zróżnicowanej strukturze wskazują na różnice w tym zakresie pomiędzy wnukami amerykańskimi a wnukami europejskimi. Zauważono, że w przypadku wnuków europejskich zgłaszali oni większą bliskość emocjonalną z dziadkami, żyjąc w rodzinach monoparentalnych. Natomiast wnuki amerykańskie deklarowały większe nasilenie bliskości emocjonalnej z dziadkami, żyjąc w pełnych rodzinach (Dufflos, Giraudeau, 2022).

Dowiedziano, że w rodzinach, w których jeden z rodziców biologicznych jest niedostępny emocjonalnie lub/i fizycznie, relacje z biologicznymi dziadkami mogą stanowić jeden z ważniejszych, bowiem cechujący się życzliwością oraz stabilnością związków w życiu adolescentów. Relacje interpersonalne z nimi poszerzają krąg doświadczeń społecznych i stwarzają szanse na osiągnięcie wyższych osiągnięć

1 *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021*. Warszawa (2023). (Za:) <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/rodziny-w-polsce-w-swietle-wynikow-nsp-2021,7,2.html> (dostęp: 07.12.2024).

edukacyjnych przez młodych ludzi (Wałęcka-Matyja, Napora, 2022). Przyczyniają się także do łagodzenia niepokojów czy lęku. Stanowią dla młodzieży nieocenione źródło wsparcia i opieki, szczególnie w sytuacji dużego zaangażowania samotnego rodzica w życie zawodowe. Można sformułować tezę, że dziadkowie obdarzający wnuków „późną miłością” kompensują im emocjonalne sieroctwo (Attar-Schwartz, Tan, Buchanan, 2009). Rezultaty badań wskazują na występowanie dodatnich związków między oceną relacji z najbliższym dziadkiem (najczęściej babcią) jako mentoringowych. Relacje te związane są ze zrozumieniem sytuacji przez dziadków z perspektywy wnuka oraz facylitacją syntezy tożsamości osób wkraczających w dorosłość (Michałek-Kwiecień, 2023).

Dziadkowie postrzegani jako „rodzice naszych czasów” odgrywają istotną rolę w dokonywaniu przez wnuki wyborów wartości, ustalaniu celów życiowych, kształtowaniu przekonań, zasad moralnych, postaw wobec miłości i małżeństwa, etyki pracy oraz orientacji edukacyjnej (Appelt, 2019; Michałek-Kwiecień, 2024). Wartości odnoszone do celów, do sposobów, w jakie podejmowane są działania związane z ich osiągnięciem przekazywane są przez dziadków w procesie wychowania młodego człowieka, podczas zabawy i prowadzenia rozmów, które wraz z upływem czasu coraz częściej dotyczą przeżyć czy realizowania wspólnych działań na rzecz rozwiązywania problemów życiowych. Wartości rozumiane jako nośnik procesu internalizacji kulturowej powodują, że zróżnicowane podejście do socjalizacji kobiet i mężczyzn może decydować o różnicach w przypisywaniu znaczenia poszczególnym wartościom. Jak wynika z badań psychologicznych kobiety uzyskują wyższe nasilenie wyników średnich dla wartości wspólnotowych, łączących się z troską o innych i potrzebą kształtowania i utrzymywania relacji emocjonalnych. Z kolei dla mężczyzn wartości związane z podmiotowością, aktywnością i zaradnością wydają się bardziej typowe (Greszta, Świdarska, Zalewska-Łunkiewicz, Obidziński, Ryś, Hamer, 2022). W badaniach nad familizmem² stwierdzono, że w grupach kobiet i mężczyzn (N = 1480; 960 kobiet i 520 mężczyzn; wiek 18-55+ lat) wystąpiły istotne staty-

stycznie w zakresie wszystkich wymiarów familizmu, z wyjątkiem skali wsparcie rodzinne. Mężczyźni uzyskali wyższe wyniki średnie na wymiarach szacunek, religia oraz sukces materialny i osiągnięcia, natomiast średnia wartość wyników na wymiarze indywidualizm była wyższa w grupie kobiet (Wałęcka-Matyja, 2022). Zróżnicowanie w zakresie wymiarów familizmu można zaobserwować także w grupach osób wyróżnionych ze względu na wiek. Wśród osób znajdujących się w okresie późnej dorosłości wartości związane z szacunkiem do rodziny i wynikającymi z przynależności do niej zobowiązaniami, wsparciem rodzinnym, nasileniem wiary w duchową moc oraz sukces materialny osiągały najwyższe nasilenie w porównaniu do grup osób znajdujących się w okresach średniej i wczesnej dorosłości (Wałęcka-Matyja, Janicka, 2021). Familiolodzy zgodnie twierdzą, że dla najstarszych członków rodziny są to nie tylko ważne wymiary wartości rodzinnych, ale ważnym jest także przekazywanie ich młodym ludziom w procesie transmisji międzypokoleniowej (Michałek-Kwiecień, 2022). Odgrywa to istotną rolę w umacnianiu więzi rodzinnych. Egzemplifikację stanowią wyniki badania, w którym stwierdzono, że wysokie nasilenie religijności dziadków łączyło się z bliższą więzią z wnukami (Bengston, Copen, Putney, Silberstein, 2009).

Reasumując, uważa się, że podejmowanie przez dziadków zróżnicowanych działań, takich jak np. transmisja wartości, tradycji rodzinnych oraz wiedzy kulturowej, udzielanie szeroko rozumianego wsparcia finansowego i emocjonalnego oraz zapewnienie opieki nad wnukami scala rodzinne więzi i zapewnia lepszą jakość życia całemu systemowi rodzinnemu (Kołażyk, 2020). Analiza literatury poświęconej rozważaniom naukowym nad relacyjnym aspektem funkcjonowania dziadków i wnuków, szczególnie tych, którzy znajdują się w okresie wczesnej dorosłości pozwala sformułować wnioski, że są one stosunkowo mało licznie podejmowane przez badaczy. Stanowiło to inspirację do podjęcia rozważań psychologicznych nad zagadnieniem familizmu i jakości relacji międzypokoleniowych w perspektywie młodych dorosłych. Rozważania te przeprowadzono w oparciu o założenia

2 Familizm jest rozumiany jako wartość kulturowa, której istotę stanowią silna identyfikacja i przywiązanie do grupy rodzinnej oraz przejawianie solidarności rodzinnej (Wałęcka-Matyja, Janicka, 2021).

teorii przywiązania (Bolwby, 2007), teorii systemowej (por. de Barbaro, 1999) oraz teorii ekologicznej (por. Bronfenbrenner, 1981) uważanych przez familio-logów za teorie pozwalające w najpełniejszy sposób opisywać i wyjaśniać współzależności występujące w systemach rodzinnych.

2. Badania własne

2.1. Cel badania

Celem podjętego badania psychologicznego było określenie wymiarów familizmu oraz nasilenia retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkami w grupach młodych dorosłych pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych. Oszacowano także zależności zachodzące między wymiarami familizmu a nasileniem retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkami. Sformułowano trzy pytania badawcze.

1. Czy wymiary familizmu osiągają zróżnicowane nasilenie w grupach młodych dorosłych pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką oraz z rodzin pełnych?
2. Czy retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkami osiąga zróżnicowane nasilenie w grupach młodych dorosłych pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką oraz z rodzin pełnych?
3. Czy występują zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkami?

Na podstawie literatury przedmiotu sformułowano następujące hipotezy badawcze.

Hipoteza 1. Występuje zróżnicowanie w zakresie wymiarów familizmu w grupach młodych kobiet i mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką oraz z rodzin pełnych.

Hipoteza 2. Młode kobiety pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką w porównaniu do młodych kobiet z pochodzących z rodzin pełnych pozytywniej oceniają relację interpersonalną z babcią i dziadkiem, w okresie do ukończenia przez nie dwunastego roku życia.

Hipoteza 3. Młodzi mężczyźni pochodzący z rodzin monoparentalnych z matką w porównaniu do młodych mężczyzn pochodzących z rodzin pełnych będą pozytywniej oceniać relację interpersonalną z babcią i dziadkiem, w okresie do ukończenia przez nich dwunastego roku życia.

Hipoteza 4. Występują zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkami w badanych grupach młodych kobiet i mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką oraz z rodzin pełnych.

2.2. Osoby badane

W badaniu uczestniczyło 217 osób znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości ($M = 23,46$; $SD = 2,57$; por. Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2015), pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych, a ich wychowanie przebiegało z udziałem dziadków ze strony matki. W literaturze przedmiotu można znaleźć potwierdzenie tezy, że w sytuacji rozvodu rodziców to zazwyczaj dziadkowie okazują bezwarunkowe wsparcie oraz zrozumienie swoim wnukom, bez oceniania oraz uwag na temat sytuacji, jaką jest rozwód rodziców (Soliz, 2008). W badaniach retrospektywnych prowadzonych nad młodymi dorosłymi z rodzin monoparentalnych z matką, dowiedziono, że w przypadku rozvodu dochodzi do nasilenia kontaktów z dziadkami ze strony matki, głównie z babcią (Napora, 2019). Stanowiło to przesłankę do podjęcia decyzji o uznaniu tego kryterium jako istotnego w celowym doborze osób badanych do próby. W procesie oceny materiału badawczego, rozpatrując spełnienie kryteriów włączenia do próby i kompletność informacji część materiału została pominięta ze względów metodologicznych. Ostatecznie przyjęto do opracowania statystycznego 196 wyników. W badanej próbie znalazły się 92 osoby pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką (42,4%) oraz 125 osób pochodzących z rodzin pełnych (57,6%). Z rodzin monoparentalnych z matką było 53 (58%) kobiet i 39 mężczyzn (42%). Z rodzin pełnych było 70 kobiet (56%) i 55 mężczyzn (44%). Zdecydowana większość badanych z rodzin monoparentalnych jako powód rozpadu rodziny wskazała rozwód rodziców ($n = 61$; 66,3%).

Inne przyczyny wiązały się z wydarzeniem śmierci ojca ($n = 13$; 14,1%) lub separacją rodziców ($n = 5$; 5,5%). Na pozostałe, nieokreślone przez badanych czynniki prowadzące rozpadu rodziny wskazało 13 osób (14,1%). Procentowy udział badanych kobiet i mężczyzn był zbliżony, odpowiednio 56,7% ($n = 123$) oraz 43,3% ($n = 94$). Miejsce zamieszkania w mieście zadeklarowała większość badanych ($n = 184$; 84,8%), natomiast wieś zamieszkiwało 33 badanych (15,2%). Najczęstszymi poziomami wykształcenia deklarowanymi przez badane osoby było wykształcenie wyższe ($n = 112$; 51,6%) oraz średnie ($n = 101$; 46,5%). Nieliczne osoby charakteryzowały się wykształceniem na poziomie zawodowym ($n = 1$; 0,5%) i podstawowym ($n = 3$; 1,4%). Badani określając odległość swojego miejsca zamieszkania w dzieciństwie do 12 roku życia od miejsca zamieszkania swoich dziadków w większości wskazywali, że mieszkali w odległości około 15 kilometrów od swojej babci ($n = 171$; 78,8%) oraz od swojego dziadka ($n = 161$; 74,2%) (tab. 1).

Badani oszacowali także częstość spędzania czasu z babcią i dziadkiem, w okresie do 12 roku swojego życia. Okazało się, że 138 osób młodych dorosłych w dzieciństwie widywało się z babcią kilka razy w tygodniu (63,6%), natomiast z dziadkiem kilka razy w tygodniu czas spędzało 102 badanych (47%) (tab. 2).

2.3. Procedura

Badanie psychologiczne miało charakter przekrojowy, ilościowy i samoopisowy. Trwało około 30 minut. Przeprowadzono je techniką CAWI (ang. *Computer-Assisted Web Interview*), stosowaną do pomiarów ilościowych poprzez wykorzystanie stron internetowych (Morawski, 2021)³. Osoby badane zostały poinformowane o celu badania, dobrowolności udziału, o możliwości przerwania badania w dowolnym momencie, bez żadnych konsekwencji oraz o tym, że otrzymane rezultaty zostaną wykorzystane w pracy naukowej. Zebrane dane opracowano w specjalistycznym programie statystycznym IBM SPSS Statistics 28, na licencji Uniwersytetu Łódz-

Tabela 1. Ocena odległości zamieszkania badanych w okresie dzieciństwa od dziadków, z uwzględnieniem płci ($n = 217$)

Płeć	Kobieta ($n = 123$)		Mężczyzna ($n = 94$)	
	N	%	N	%
Odległość zamieszkania od babci				
Odległość ok. 15 km	100	81,3	71	75,5
Odległość ok. 15 km – 50 km	14	11,4	15	16
Odległość ok. 100 – 200 km	6	4,9	3	3,2
Odległość 200 – 500 km	1	0,8	4	4,3
Odległość pow. 500 km	2	1,1	1	1,1
Odległość zamieszkania od dziadka				
Odległość ok. 15 km	99	80,5	62	66
Odległość ok. 15 – 50 km	15	12,2	18	19,1
Odległość ok. 100 – 200 km	5	4,1	4	4,3
Odległość 200 – 500 km	1	0,8	8	8,5
Odległość pow. 500 km	3	2,4	2	2,1

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Ocena częstości spędzania czasu z dziadkami w okresie dzieciństwa, z uwzględnieniem płci osób badanych ($n = 217$)

Płeć	Kobieta ($n = 123$)		Mężczyzna ($n = 94$)	
	N	%	N	%
Czas spędzony z babcią				
Kilka razy w tyg.	83	67,5	55	58,5
Raz w tyg.	20	16,3	20	21,3
Raz w miesiącu	10	8,1	10	10,6
Raz na pół roku	7	5,7	7	7,4
Rzadziej	3	2,4	2	2,1
Czas spędzony z dziadkiem				
Kilka razy w tyg.	66	53,7	36	38,3
Raz w tyg.	18	14,6	22	23,4
Raz w miesiącu	17	13,8	12	12,8
Raz na pół roku	10	8,1	13	13,8
Rzadziej	12	9,8	11	11,7

Źródło: opracowanie własne.

3 Badania przeprowadziła uczestniczka seminarium magisterskiego.

kiego. W analizach statystycznych zastosowano następujące metody statystyczne takie jak: test t–Studenta, eksploracyjna analiza czynnikowa oraz współczynnik korelacji r – Pearsona. Przyjęty poziom istotności statystycznej był uznawany za słuszny, gdy obliczone prawdopodobieństwo testowe p spełniało nierówność $p < 0,05$.

2.4. Narzędzia badawcze

Materiał do analiz zebrano przy użyciu czterech narzędzi psychologicznych o dobrych właściwościach psychometrycznych, tj. Skali Familizmu (SF), dwóch autorskich skal – Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią oraz Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem, Jednowymiarowej Skali Bliskości Interpersonalnej (JSBI) oraz ankiety demograficzno-społecznej w opracowaniu własnym. Narzędzia psychologiczne zamieszczono w sieci z wykorzystaniem aplikacji Microsoft Forms.

2.4.1. Skala Familizmu

Skala Familizmu (SF) to narzędzie opracowane przez Katarzynę Walęcką-Matyję (2020) na podstawie skali MACVS (Mexican American Cultural Values Scales for Adolescents and Adults, Knight, Gonzales, Saenz, Bonds, German, Deardorff i in., 2010). Skala ta jest przeznaczona jest dla osób dorosłych i pozwala na pomiar pięciu aspektów wartości rodzinnych, tj: wsparcie rodzinne, szacunek, religia, sukces materialny i osiągnięcia, indywidualizm). Narzędzie składa się z 44 stwierdzeń, a osoba badana udziela odpowiedzi na pięciostopniowej skali Likerta, gdzie „1” – „Zdecydowanie nie zgadzam się”, a 5 – „Zdecydowanie zgadzam się”. Skala Familizmu cechuje się dobrymi właściwościami psychometrycznymi. Wartości współczynnika α -Cronbacha wynoszą w skali szacunek 0,91; wsparcie rodzinne 0,70; religia 0,95; indywidualizm 0,63 oraz sukces materialny i osiągnięcia 0,87 (Walęcka-Matyja, 2020). W przeprowadzonym badaniu, analiza rzetelności wykazała następujące wartości α -Cronbacha oszacowane dla wymiarów familizmu: szacunek 0,71; wsparcie rodzinne 0,57; religia 0,40; indywidualizm 0,75 oraz sukces materialny i osiągnięcia 0,78.

2.4.2. Jednowymiarowa Skala Bliskości Interpersonalnej

Jednowymiarowa Skala Bliskości Interpersonalnej (JSBI) jest to polską wersją przetłumaczoną z oryginalnej wersji URCS (Unidimensional Relationship Closeness Scale; Dible, Levine i Park, 2012). JSBI w opracowaniu Moniki Wróbel i współpracowników (2014) jest przeznaczona jest dla osób dorosłych i mierzy bliskość interpersonalną w różnego rodzaju relacjach społecznych. Narzędzie składa się z 12 itemów, a każde ze stwierdzeń odnosi się do relacji interpersonalnej osoby badanej z osobą X (partner, przyjaciel, pracodawca i in.). W przypadku przeprowadzonego badania osobą X była babcia oraz dziadek badanego ze strony matki. Zadaniem badanego jest oszacowanie na siedmiostopniowej skali Likerta stopnia zgodności z twierdzeniami, gdzie „1” – „Zdecydowanie nie zgadzam się”, a „5” – „Zdecydowanie zgadzam się”. Polska wersja skali JSBI o wartościach średnich $M = 5,71$, wartościach odchyłeń standardowych $SD = 1,10$ i lewostronności skośności rozkładu wyników jest podobna do oryginalnej wersji skali. Analiza rzetelności JSBI pokazała, że α -Cronbacha wynosi 0,94 (Wróbel i in., 2014).

2.4.3. Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią/dziadkiem

Do retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią/dziadkiem w okresie dzieciństwa (do 12 roku życia) przez wnuki znajdujące się w okresie wczesnej dorosłości opracowano autorskie narzędzia psychologiczne. Przyjęto, że najkorzystniejsze oceny zaangażowania dziadków wiążą się z opiniami wnuków dotyczącymi najwcześniejszych lat życia oraz okresu uczęszczania do szkoły podstawowej. W późniejszym czasie relacje te ulegają osłabieniu (Hurlock, 1985). Inspirację do podjętych działań stanowiła „Grandparent’s Survey” dostarczająca informacji m.in. na temat spostrzegania bliskości emocjonalnej z dziadkami z perspektywy nastolatków (Attar-Schwartz, Tan, Buchanan, 2009). Po otrzymaniu zgody od autorów na opracowanie polskiej wersji została ona przetłumaczona na język polski. Biorąc pod uwagę wcześniejsze doniesienia

z badań przyjęto, że jakość relacji interpersonalnej zależy od płci dziadków i wnuków (MaloneBeach, Hakoyama, Arnold, 2018; Michałek-Kwiecień, 2020). Przedstawione uzasadnienie stanowiło podstawę do opracowania dwóch wersji skali, osobno do oceny retrospektywnej relacji interpersonalnej z babcią i osobno do oceny retrospektywnej relacji interpersonalnej z dziadkiem. Każda wersja zawierała pierwotnie 17 itemów.

W celu oszacowania przydatności skali zasadniczej, zaplanowanej w dwóch wersjach oraz określenia właściwości statystycznych poszczególnych pozycji skal przeprowadzono badanie pilotażowe on-line z wykorzystaniem aplikacji Microsoft Forms (por. Hornowska, 2023). Czas trwania badania wynosił około 20 minut (wypełnienie ankiety demograficzno-społecznej, pilotażowej wersji skal do retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią i skali do retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem oraz Jednowymiarowej Skali Bliskości Interpersonalnej). Zebrane dane opracowano przy użyciu programu IBM SPSS Statistics 28, na licencji Uniwersytetu Łódzkiego. Przyjęty poziom istotności wynosił $\alpha = 0,05$.

W badaniu pilotażowym uczestniczyło 141 osób znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości, tj. w wieku 19 – 35 lat. Kobiety stanowiły 57% badanej próby ($n = 81$), mężczyźni 43% ($n = 60$). Najwięcej osób badanych pochodziło z miasta powyżej 150 tysięcy mieszkańców ($n = 67$; 48%). Z miasta do 150 tysięcy mieszkańców było 46 osób (33%), natomiast pochodzenie ze wsi zadeklarowało 28 osób (20%). Respondentów najczęściej charakteryzowało wykształcenie średnie ($n = 91$; 65%) i wyższe ($n = 48$; 34%). Nieliczne osoby wskazywały na poziom wykształcenia zawodowego ($n = 2$; 1%). W badanej grupie nie wystąpiły inne rodzaje wykształcenia.

Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią

Do Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią włączono 17 itemów, do których badany ustosunkowywał się na 5 stopniowej skali Likerta, gdzie „1” oznacza „Nie”, a „5” oznacza „Zdecydowanie tak”. W tabeli 3 przedstawiono wartości testu Kaisera–Meyera–Olkina (KMO) oraz testu Bartletta.

Tabela 3. Test KMO i test sferyczności Bartletta dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią

Miara KMO adekwatności doboru próby	0,916
Testy sferyczności Bartletta	
Przybliżone chi – kwadrat	1136,645
df	105
Istotność p-value	0,000

Źródło: opracowanie własne.

Wysoka wartość wskaźnika KMO potwierdziła zasadność wykorzystania analizy czynnikowej. Przy założeniu występowania korelacji między potencjalnymi czynnikami możliwe było wyodrębnienie czynnika za pomocą metody głównych składowych (PCA) oraz użycie techniki rotacji ukośnej OBLIMIN. W wyniku podejmowanych działań w analizie czynnikowej (EFA) wyodrębniono jeden czynnik (tab. 4).

Rozpatrując uzyskany rezultat stwierdzono, że otrzymany czynnik wyjaśniał 49% wariancji zmiennej. Wartość bezwzględną przyjęto na poziomie 0,4. Z tego powodu usunięto z macierzy dwa pytania, które nie mieściły się w przyjętych kryteriach wartości bezwzględnej. Brzmiały one następująco: Czy zdarzało się, aby babcia odmówiła opieki nad Tobą, ze względu na swoje plany (np. zaplanowany wyjazd, obowiązki domowe, praca zawodowa itp.)? (-0,385) oraz Czy w Twoim odczuciu, babcia pozwalała Ci na więcej swobody niż Twoi rodzice (np. pozwalała zjeść więcej słodczy, później położyć się spać, gotowała Twoje ulubione potrawy itp.)? (0,382). Tym samym przyjęto 15 itemową wersję skali (tab. 5).

Przyjęta wersja Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią stanowi jednoczynnikowe narzędzie i pozwala na pomiar jakości relacji interpersonalnej z babcią w retrospektywnej ocenie (do 12 roku życia) przez wnuka znajdującego się w okresie wczesnej dorosłości. Zadaniem badanego jest ustosunkowanie się do 15 itemów przy pomocy 5 – cio stopniowej skali Likerta, gdzie „1” oznacza „Nie”, a „5” oznacza „Zdecydowanie tak”. Im wyższy wynik na skali, tym bardziej pozytywna ocena tej relacji przez badaną osobę. W przeprowadzonym badaniu analiza rzetelności oszacowana dla tego narzędzia wykazała α –Cronbacha o wartości 0,92.

Tabela 4. Wartości własne oraz całkowita wyjaśniona wariancja dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią

Składowa	Początkowe wartości własne			Sumy kwadratów ładunków po rotacji		
	ogółem	% wariancji	% skumulowany	ogółem	% wariancji	% skumulowany
1	7,377	49,181	49,181	7,377	49,181	49,181
2	1,175	7,836	57,016			
...	...	...	...	...	...	...
15	0,205	1,368	100,000			

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Macierz składowych dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią

Itemy	Składowa 1
Czy babcia okazywała Ci pomoc?	0,846
Czy byłeś zadowolony z ilości czasu, jaki poświęcała Ci babcia?	0,783
Czy babcia była dla Ciebie autorytetem?	0,774
Czy według Ciebie, babcia aktywnie starała się zaspokajać Twoje potrzeby zdrowotne (np. zajmowała się Tobą podczas choroby itp.)?	0,729
Czy czułeś się bezpiecznie, gdy byłeś pod opieką babci?	0,728
Czy babcia interesowała się Twoim życiem (np. jak radzisz sobie w szkole, jakich masz kolegów, jak spędzasz czas wolny)?	0,723
Czy babcia okazywała swoje pozytywne uczucia względem Ciebie (np. mówiła, że Cię kocha, martwi się o Ciebie, jest z Ciebie dumna itp.)?	0,711
Czy babcia aktywnie starała się zaspokajać Twoje potrzeby biologiczne (np. przygotowywała dla Ciebie posiłki, dbała o Twój sen itp.)?	0,708
Czy babcia starała się Tobie dogadzać (np. poprzez zrobienie Twojej ulubionej potrawy, podarowanie prezentu bez okazji itp.)?	0,683
Czy zwierzałeś się babci ze swoich problemów?	0,658
Czy szanowałeś postawy jakie Twoja babcia reprezentowała wobec rodziny (np. sposób, w jaki odnosiła się do swoich dzieci/męża, celebrowała święta rodzinne etc.)?	0,656
Czy cieszyłeś się z wizyt u babci?	0,655
Czy uważasz, że rozmowy z babcią o jej doświadczeniu życiowym przełożyły się na Twoje decyzje, postępowanie?	0,651
Czy babcia miała bezpośredni wpływ na Twoje codzienne życie w okresie dzieciństwa (np. opiekowała się Tobą pod nieobecność rodziców, stosowała swoje metody wychowawcze, miała wpływ na Twoje decyzje)?	0,586
Czy rodzice zachęcali Cię do kontaktu z babcią (np. poprzez zaproponowanie zadzwonienia do babci, odwiedzenia jej w wolny dzień itp.)?	0,552

Źródło: opracowanie własne.

Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem

Celem określenia właściwości psychometrycznych Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem przeprowadzono analogiczne postępowanie metodologiczne jak w stosunku do opisanej powyżej Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią. Stąd powtarzające się elementy

tego opisu zostały pominięte. Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem zawiera te same 15 itemów, które znajdują się w wersji skali dotyczącej babci. Zmieniono tylko osobę, której dotyczą na dziadka. W celu uzasadnienia zastosowania analizy czynnikowej dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem wykorzystano wskaźnik Kaisera–Mayera–Olkina (KMO) oraz testu Bartletta (tab. 6).

Tabela 6. Test KMO oraz test sferyczności Bartletta dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem

Miara KMO adekwatności doboru próby	0,938
Testy sferyczności Bartletta	
Przybliżone chi – kwadrat	1421,185
df	105
Istotność p-value	0,000

Źródło: opracowanie własne.

Wysoki wskaźnik KMO potwierdził zasadność skorzystania z analizy czynnikowej. Wyodrębniono jeden czynnik za pomocą metody Głównych składowych (PCA) oraz techniki rotacji ukośnej OBLIMIN (tab. 7), wyjaśniający 57% wariancji zmiennej.

Przyjęta wersja Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem stanowi jednoczynnikowe narzędzie i pozwala na pomiar jakości relacji interpersonalnej z dziadkiem w retrospektywnej ocenie (do 12 roku życia) przez wnuka znajdującego się w okresie wczesnej dorosłości. Zadaniem badanego jest ustosunkowanie się do 15 itemów przy pomocy 5 – cio stopniowej skali Likerta, gdzie „1” oznacza „Nie”, a „5” oznacza „Zdecydowanie tak”. Im wyższy wynik na skali, tym bardziej pozytywna ocena tej relacji przez badaną osobę. W przeprowadzonym badaniu analiza rzetelności oszacowana dla tego narzędzia wykazała α –Cronbacha o wartości 0,96.

Dla obu wersji skali przeprowadzono analizę trafności pomiaru wykorzystując w tym celu Jednowymiarową Skalę Bliskości Interpersonalnej (Wróbel i in., 2014). W przeprowadzonym badaniu, analiza rzetelności oszacowana dla tego narzędzia wykazała wartość współczynnika α –Cronbacha wynoszącą

0,96 – odnośnie do bliskości interpersonalnej z babcią oraz 0,98 – odnośnie do bliskości interpersonalnej z dziadkiem. Analizy przeprowadzono dla całej próby uczestniczącej w badaniu pilotażowym ($n = 141$) z wykorzystaniem współczynnika r-Pearsona. Stwierdzono występowanie związków dodatnich, w oczekiwanym kierunku. Retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią silnie łączyła się z oceną bliskości interpersonalnej z babcią ($r = 0,738$; $p < 0,01$) oraz słabiej z oceną bliskości interpersonalnej z dziadkiem ($r = 0,365$; $p < 0,05$). Natomiast retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem silnie łączyła się z oceną bliskości interpersonalnej z dziadkiem ($r = 0,689$; $p < 0,01$) oraz słabiej z oceną bliskości interpersonalnej z babcią ($r = 0,354$; $p < 0,01$). Tym samym potwierdzono trafność obu wersji skal służących do retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem. Trafność rozumianą jako stopień zgodności, z jaką opracowane narzędzie pomiarowe mierzy to, do mierzenia czego zostało skonstruowane (por. Hornowska, 2023). Ze względu na wstępny charakter doniesień badawczych zaznacza się, że istnieje konieczność podejmowania i pogłębiania kwestii trafności skal do retrospektywnej oceny relacji z dziadkami w kolejnych badaniach.

2.4.4. Ankieta demograficzno-społeczna

W celu zgromadzenia informacji o charakterze demograficzno- społecznym wykorzystano ankietę. Obejmowała ona pytania dotyczące: płci osób badanych, wieku, miejsca zamieszkania, poziomu wykształcenia oraz o struktury rodziny pochodzenia osób badanych, płci dziadków ze strony matki, częstości kontaktu

Tabela 7. Wartości własne oraz całkowita wyjaśniona wariancja dla Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem

Składowa	Początkowe wartości własne			Sumy kwadratów ładunków po rotacji		
	ogółem	% wariancji	% skumulowany	ogółem	% wariancji	% skumulowany
1	8,560	57,067	57,067	8,560	57,067	57,067
2	0,990	6,597	63,663			
...	...	...	...	...	...	...
15	0,164	1,090	100,000			

Źródło: opracowanie własne.

z dziadkami ze strony matki oraz odległości miejsca zamieszkania badanego od miejsca zamieszkania dziadków ze strony matki. Uwzględnione w ankiecie zmienne zostały wybrane w oparciu o wyniki badań, wskazujące, że w perspektywie wnuków znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości relacje między-pokoleniowe określane są przez wiele czynników socjodemograficznych. Do najważniejszych zaliczono: płeć dziadków i wnuków, pochodzenie dziadków i częstotliwość kontaktów, odległość między miejscem zamieszkania dziadków a miejscem zamieszkania wnuków, wiek i zdrowie dziadków (MaloneBeach i in., 2018).

3. Wyniki badań własnych

W pierwszej kolejności oszacowano statystyki opisowe badanych zmiennych psychologicznych (tab. 8). Rozpatrując rezultaty zawarte w tab. 8 stwierdzono, że w Skali Familizmu badani uzyskali najwyższe nasilenie wyników na wymiarze szacunek ($M = 39,57$). Rozkład zmiennych można określić jako lewostronny i bardziej spłaszczony w porównaniu do rozkładu normalnego. Z kolei najniższe nasilenie wyników ujawniło się na wymiarze religia ($M = 16,28$). Rozkład zmiennych można określić jako prawostronny i spłaszczony w porównaniu do rozkładu normalnego. Zauważono, że badani uzyskali wyższe nasilenie wyników na Jednowymiarowej Skali Bliskości Interpersonalnej (JSBI) z babcią ($M = 51,56$) oraz w Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią ($M = 60,61$), niż na Jednowymiarowej Skali Bliskości Interpersonalnej (JSBI) z dziadkiem ($M = 43,56$) oraz w Skali retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem ($M = 49,79$).

3.1. Familizm w perspektywie młodych dorosłych

Na mocy Centralnych Twierdzeń Granicznych założono normalność rozkładu analizowanych zmiennych psychologicznych. Następnie testem Levene'a sprawdzono założenie o jednorodności wariancji. Założenie to zostało spełnione – dla każdej badanej

zmiennej odnotowano jednorodność wariancji. Na tej podstawie zastosowano test – t-Studenta dla grup niezależnych w celu sprawdzenia czy między grupami młodych kobiet pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i młodych kobiet z rodzin pełnych oraz czy między grupami młodych mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i młodych mężczyzn z rodzin pełnych występuje zróżnicowanie w zakresie wymiarów familizmu (tab. 9).

Rozpatrując uzyskane rezultaty badania (tab. 9) nie stwierdzono występowania zróżnicowania w zakresie wymiarów familizmu zarówno w porównywanych grupach młodych kobiet ($p < 0,05$), jak i w porównywanych grupach młodych mężczyzn ($p < 0,05$). Hipoteza 1 nie została potwierdzona.

3.2. Retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią oraz z dziadkiem w perspektywie młodych dorosłych

Podjęto próbę określenia, czy występuje zróżnicowanie w zakresie retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią oraz dziadkiem w grupach kobiet i pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i rodzin pełnych oraz w grupach mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i rodzin pełnych (tab. 10). W tabeli 10 przedstawiono zróżnicowanie w zakresie retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią oraz retrospektywnej oceny relacji z dziadkiem w grupach młodych kobiet z rodzin monoparentalnych z matką oraz młodych kobiet z rodzin pełnych, a także w grupach mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych i rodzin pełnych.

Otrzymane rezultaty badań wskazują, że występuje zróżnicowanie w zakresie retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią w porównywanych grupach młodych kobiet ($p < 0,05$). Stwierdzono, że wyższe wyniki średnie w tym zakresie uzyskały kobiety pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką w porównaniu do młodych kobiet z rodzin pełnych ($M = 64,81$; $SD = 8,927$ vs. $M = 58,86$; $SD = 11,050$) $t(123) = -3,209$, $p = 0,002$, $d = 10,192$. Rozpatrując uzyskane wyniki w zakresie retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem w porównywanych grupach młodych kobiet również zauważono istotne statystycznie różnice ($p < 0,05$).

Tabela 8. Statystyki opisowe badanych zmiennych psychologicznych (n = 217)

Zmienna	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Min. – Max.</i>
Skala Familizmu					
szacunek	39,57	9,755	-0,185	-0,574	16-61
indywidualizm	20,32	2,678	-0,232	-0,127	11-25
religia	16,28	7,879	0,460	-0,899	7-35
wsparcie rodzinne	21,22	3,950	-0,321	-0,154	10-30
sukces materialny i osiągnięcia	29,37	6,987	0,503	0,286	13-54
JSBI Babcia	51,56	20,289	-0,386	-0,840	12-84
JSBI Dziadek	43,56	22,016	0,106	-1,065	12-84
Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią	60,61	10,467	-0,839	0,018	28-75
Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem	49,79	16,897	-0,599	-0,556	15-75

M – średnia, *SD* – odchylenie standardowe, *Sk* – skośność, *Kurt.* – kurtoza, *Min. – Max.* – wartość minimalna i wartość maksymalna.
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9. Wymiary familizmu w grupach kobiet z rodzin monoparentalnych i z rodzin pełnych (n = 123) oraz w grupach mężczyzn z rodzin monoparentalnych i z rodzin pełnych (n = 94)

Zmienna	Kobiety z rodzin monoparentalnych (n = 53)		Kobiety z rodzin pełnych (n = 70)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
szacunek	38,75	10,637	37,66	9,461	-0,604	0,547
wsparcie rodzinne	21,42	4,465	20,23	3,707	-1,609	0,110
religia	15,77	7,665	16,80	8,493	0,692	0,490
sukces materialny i osiągnięcia	27,23	5,427	27,17	6,297	-0,051	0,960
indywidualizm	21,06	2,749	20,10	2,783	-1,898	0,060
Zmienna	Mężczyźni z rodzin monoparentalnych (n = 39)		Mężczyźni z rodzin pełnych (n = 55)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
szacunek	40,64	10,202	42,02	8,469	0,713	0,478
religia	15,97	8,074	16,31	7,282	0,210	0,834
wsparcie rodzinne	21,23	4,631	22,27	2,851	1,247	0,217
indywidualizm	20,18	2,910	19,98	2,198	-0,358	0,722
sukces materialny i osiągnięcia	32,15	7,932	32,27	6,857	0,078	0,938

M – średnia, *SD* – odchylenie standardowe, *t* – statystyka testu t-Studenta, *p* – poziom istotności
Źródło: opracowanie własne.

Młode kobiety pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką otrzymały średnio wyższe wyniki w porównaniu do młodych kobiet z rodzin pełnych ($M = 54,58$; $SD = 15,180$ vs. $M = 46,14$; $SD = 16,806$) $t(123) = -2,875$, $p = 0,005$, $d = 16,126$. Uzyskane rezultaty potwierdzają hipotezę 2. Otrzymane

rezultaty nie pozwalają stwierdzić, by występowało zróżnicowanie w zakresie w retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią oraz retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z dziadkiem w porównywanych grupach mężczyzn ($p > 0,05$). Tym samym hipoteza 3 nie została potwierdzona.

Tabela 10. Zróżnicowanie w zakresie retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią oraz z dziadkiem w grupach kobiet z rodzin monoparentalnych i z rodzin pełnych (n = 123) oraz w grupach mężczyzn z rodzin monoparentalnych i z rodzin pełnych (n = 94)

Zmienna	Kobiety z rodzin monoparentalnych (n = 53)		Kobiety z rodzin pełnych (n = 70)		t	p
	M	SD	M	SD		
retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	64,81	8,927	58,86	11,050	-3,209	0,002
retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	54,58	15,180	46,14	16,806	-2,875	0,005
Zmienna	Mężczyźni z rodzin monoparentalnych (n = 39)		Mężczyźni z rodzin pełnych (n = 55)		t	p
	M	SD	M	SD		
retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	58,15	10,294	60,53	10,356	1,097	0,275
retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	51,13	14,087	48,87	19,568	-0,650	0,517

M – średnia, SD – odchylenie standardowe, t – statystyka testu t-Studenta, p – poziom istotności

Źródło: opracowanie własne.

3.3. Familizm a retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią oraz z dziadkiem

Rozpatrując zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną jakości relacji z babcią i dziadkiem uwzględniono podział badanych na grupy młodych kobiet pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych oraz młodych mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką i z rodzin pełnych. W tabeli 11 przedstawiono związki między analizowanymi zmiennymi w grupie młodych kobiet z rodzin monoparentalnych z matką.

W tabeli 12 przedstawiono zależności analizowanych zmiennych w grupie młodych mężczyzn pochodzących z rodzin monoparentalnych z matką.

W tabeli 13 przedstawiono związki analizowanych zmiennych w grupie młodych kobiet z rodzin pełnych.

W tabeli 14 przedstawiono związki pomiędzy analizowanymi zmiennymi w grupie młodych mężczyzn z rodzin pełnych.

Rozpatrując związki między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią w grupie kobiet z rodzin monoparentalnych z matką ujawniły się dodatnie, słabe związki z wartościami zaliczanymi do nurtu tradycyjnego,

jak szacunek, wsparcie rodzinne i religia. Z kolei w tej grupie kobiet nie wystąpiły związki wymiarów familizmu z retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkiem. W grupie mężczyzn z rodzin monoparentalnych nie ujawniły się istotne statystycznie zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem. W grupie młodych kobiet z rodzin pełnych nie ujawniły się istotne statystycznie zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem. W grupie młodych mężczyzn z rodzin pełnych nie otrzymano istotnych zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią. Natomiast dodatnia, słaba zależność ujawniła się w tej grupie między wymiarem szacunek i retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkiem. Uzyskane rezultaty potwierdzają hipotezę 4.

4. Dyskusja

Współcześnie role rodzinne nie tylko rodziców, ale także dziadków są podejmowane coraz później. Stąd często dziadkowie to osoby aktywne zawodowo, sprawne fizycznie, wymykające się ramom powszechnie panujących stereotypów na temat

Tabela 11. Związki pomiędzy zmiennymi w grupie kobiet z rodzin monoparentalnych z matką (n = 53)

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7
1. szacunek	-						
2. wsparcie rodzinne	0,716**	-					
3. religia	0,610**	0,406**	-				
4. sukces materialny i osiągnięcia	0,247	0,033	-0,094	-			
5. indywidualizm	-0,267	-0,166	-0,375**	-0,038	-		
6. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	0,404**	0,312*	0,284*	0,132	-0,134	-	0,738**
7. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	0,117	0,213	0,018	-0,026	-0,102	0,354**	-

n = 53, *p < 0,05, **p < 0,01. Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12. Związki pomiędzy zmiennymi w grupie mężczyzn z rodzin monoparentalnych z matką (n = 39)

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7
1. szacunek	-						
2. wsparcie rodzinne	0,773**	-					
3. religia	0,602**	0,530**	-				
4. sukces materialny i osiągnięcia	0,303	0,101	0,224	-			
5. indywidualizm	-0,553**	-0,466**	-0,505**	0,001	-		
6. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	0,095	0,059	0,111	-0,252	-0,181	-	0,751**
7. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	-0,090	0,025	-0,121	-0,039	-0,047	0,397*	-

n = 39, *p < 0,05, **p < 0,01. Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13. Związki pomiędzy zmiennymi w grupie kobiet z rodzin pełnych (n = 70)

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7
1. szacunek	-						
2. wsparcie rodzinne	0,766**	-					
3. religia	0,620**	0,494**	-				
4. sukces materialny i osiągnięcia	0,244*	-0,002	0,216	-			
5. indywidualizm	-0,161	-0,021	-0,161	-0,187	-		
6. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	-0,069	0,031	-0,133	-0,226	0,011	-	0,695**
7. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	0,006	-0,023	-0,072	-0,054	0,020	0,453**	-

n = 70, *p < 0,05, **p < 0,01. Źródło: opracowanie własne.

Tabela 14. Związki pomiędzy analizowanymi zmiennymi w grupie mężczyzn z rodzin pełnych (n = 55)

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7
1. szacunek	-						
2. wsparcie rodzinne	0,673**	-					
3. religia	0,422**	0,225	-				
4. sukces materialny i osiągnięcia	0,532**	0,346**	0,273*	-			
5. indywidualizm	0,222	0,214	0,033	0,500**	-		
6. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią	0,056	0,131	-0,019	-0,162	-0,013	-	0,642**
7. retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem	0,267*	0,238	0,053	0,077	-0,161	0,453**	-

n = 55, *p < 0,05, **p < 0,01. Źródło: opracowanie własne.

starości. Jak wskazują Leopold i Skopek (2015) polskie kobiety podejmują rolę babci w 47 roku życia, a mężczyźni stają się dziadkami w wieku 51 lat. Dziadkowie wykazujący się aktywnością w wielu obszarach życia pełnią także istotną rolę w funkcjonowaniu rodziny wspierając w trudnych momentach, współuczestnicząc w procesie socjalizacji wnuków oraz dając poczucie stabilności (Napora, 2019b). Jeden z takich momentów stanowi kryzys rodziny doświadczany wskutek rozvodu rodziców, gdzie szczególnego znaczenia nabiera wzajemność w relacji interpersonalnej dziadków, jak i wnuków.

W podjętym badaniu psychologicznym celem było sprawdzenie, czy w zależności od struktury rodziny wymiary familizmu oraz retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem osiągają różne nasilenie w grupach młodych dorosłych oraz czy między analizowanymi zmiennymi występują istotne statystycznie zależności. Zebrany materiał empiryczny pozwolił na zweryfikowanie założeń trzech hipotez. W pierwszej oczekiwano, że wymiary familizmu osiągną zróżnicowane nasilenie w grupach młodych kobiet i mężczyzn wyróżnionych w oparciu o strukturę rodziny pochodzenia. Na podstawie uzyskanych rezultatów badania nie stwierdzono występowania zróżnicowania w zakresie wymiarów familizmu zarówno w porównywanych grupach młodych kobiet, jak i w porównywanych grupach młodych mężczyzn. Otrzymane wyniki skłaniają do wniosku, że badani dorośli w podobny sposób odnosili się do wymiarów familizmu, a struktura rodziny pochodzenia nie stanowiła czynnika różnicującego

w tym zakresie. Tym samym hipoteza pierwsza nie uzyskała potwierdzenia w badaniu własnym. To wynik odmienny od otrzymanego w innych badaniach psychologicznych (por. Walęcka-Matyja, Krawczyk, 2022), w których młode kobiety z rodzin monoparentalnych w większym stopniu niż kobiety z rodzin pełnych uznawały znaczenie osiągnięć materialnych oraz wykazywały większe dążenie do sukcesu finansowego. Zidentyfikowana rozbieżność w wynikach badań prowadzonych na grupach młodych dorosłych skłania do dalszych poszukiwań w tym obszarze.

Rozpatrzenie rezultatów badania pozwala ustosunkować się do drugiej hipotezy, w której spodziewano się, że retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkami będzie zróżnicowana w ocenie młodych dorosłych w zależności od struktury ich rodziny pochodzenia. Uzyskane efekty analiz pozwalają sformułować wniosek, że kobiety pochodzące z rodzin monoparentalnych z matką wyżej retrospektywnie oceniały jakość relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem niż kobiety z rodzin pełnych. Potwierdziło to założenia hipotezy 2. Z kolei nie wystąpiło istotnie statystycznie zróżnicowanie w zakresie w retrospektywnej oceny jakości relacji interpersonalnej z babcią oraz z dziadkiem w porównywanych grupach mężczyzn, co nie pozwoliło na potwierdzenie hipotezy 3. Uzyskane rezultaty są zgodne z dotychczas otrzymanymi (por. Michałek-Kwiecień, 2020; Michałek-Kwiecień, 2023; Napora, 2019a), w których dowiedziono, że babcia ze strony matki była identyfikowana jako bliższa emocjonalnie niż dziadek, a związek między płcią

wnuka a płcią najbliższej babci/dziadka był również istotny. W ujęciu badań o charakterze retrospektywnym, prowadzonych w grupach młodych dorosłych częściej młode kobiety uważały swoje babcie jako najbliższego z dziadków w porównaniu do młodych mężczyzn (MaloneBeach i in., 2018). Odnosząc się do ostatniej, czwartej hipotezy wyrażającej oczekiwanie, że między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z dziadkami w badanych grupach młodych dorosłych występują zależności należy stwierdzić, że uzyskane wyniki ją potwierdzają. Otrzymane efekty dość jednoznacznie wskazują, że najliczniejsze związki między wymiarami familizmu z nurtu wartości tradycyjnych (szacunek, wsparcie rodzinne, religia) a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią wystąpiły w grupie kobiet z rodzin monoparentalnych z matką. Oznacza to, że w grupie kobiet z rodzin monoparentalnych im wyżej oceniano jakość relacji interpersonalnej z babcią, tym występowała silniejsza potrzeba zachowania prawidłowych relacji międzypokoleniowych, nadawania znaczenia, jakie dla dzieci mają mieć rodzice, zarówno pod względem kształtowania postaw, jak i ulegania ich mądrości przy podejmowaniu decyzji (szacunek). Kobiety te ujawniały także większe pragnienie utrzymania oraz wspierania osób będących z nimi w bliskich związkach rodzinnych (wsparcie rodzinne), a także przypisywały większe znaczenie sferze duchowości (religia) niż kobiety z rodzin pełnych. Otrzymane w badaniu własnym wyniki potwierdzają rolę, jaką w systemach rodzinnych pełnią babcie. Jej wyjaśnienie może być ujmowane w różnych perspektywach, z których najczęściej podaje się teorie podkreślające zaangażowanie i odpowiedzialność kobiet za utrzymanie spójności rodziny lub teorie ewolucyjne akcentujące strategie reprodukcyjne podejmowane przez kobiety (MaloneBeach i in., 2018). Istotne statystycznie zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem nie ujawniły się w grupie mężczyzn z rodzin monoparentalnych. Można sądzić, że transmisja wartości rodzinnych nie była tak wyraźna jak w przypadku kobiet z rodzin monoparentalnych. Uzyskany rezultat znajduje wyjaśnienie w świetle badań psychologicznych z tego zakresu. Stwierdzono bowiem, że dziewczęta częściej

niż chłopcy spotykają się swoimi dziadkami (Japens, Van Bavel, 2016; Napora, 2022). Dziewczęta znajdujące się w okresie adolescencji pozytywniej oceniają otrzymywane wsparcie emocjonalne od dziadków w porównaniu do chłopców oraz częściej niż chłopcy poszukują u dziadków wsparcia informacyjnego w postaci np. porad życiowych (Napora, 2018). Otrzymane rezultaty w grupach kobiet i mężczyzn z rodzin pełnych nie wskazują na występowanie istotnych zależności między wymiarami familizmu a retrospektywną oceną relacji interpersonalnej z babcią i dziadkiem (w grupie kobiet) lub z babcią (w grupie mężczyzn). Natomiast pozwalają stwierdzić, że w grupie mężczyzn z rodzin pełnych wyższa retrospektywna ocena relacji interpersonalnej z dziadkiem łączyła się z większym nasileniem potrzeby zachowania prawidłowych relacji międzypokoleniowych, nadawania znaczenia, jakie dla dzieci mają mieć rodzice, zarówno pod względem kształtowania postaw, jak i ulegania ich mądrości przy podejmowaniu decyzji (szacunek). Uzyskane wyniki są zgodne z innymi doniesieniami z badań, które pozwalają sformułować wniosek, że rodzice ojca, dziadkowie uzyskują bardziej pozytywne oceny bliskości i częstotliwości kontaktów w perspektywie wnuków pochodzących z rodzin pełnych. Natomiast w rodzinach samotnych matek, oceny te znacząco maleją. W tego typu rodzinach można zaobserwować wzrost znaczenia roli babci ze strony matki (Napora, 2016).

Przeprowadzone badanie nie było wolne od ograniczeń, m.in. zreferowane rezultaty retrospektywnego badania należy postrzegać przez pryzmat specyfiki badania samoopisowego, w którym dane zostały podane przez samych uczestników. Nieprobabilistyczny dobór badanych do próby ogranicza możliwości interpretacyjne wyników, a korelacyjny model badania nie uprawnia do formułowania wniosków dotyczących kierunków zidentyfikowanych w ten sposób zależności między zmiennymi. Nadal pozostaje otwartą perspektywa testowania modelu na reprezentatywnych próbach młodych dorosłych z innych typów rodzin, np. rodzina zrekonstruowana, zastępcza. Mimo wspomnianych trudności uważa się, że wyniki przeprowadzonych analiz mogą być przydatne i przyczynią się do zintensyfikowania

działań profilaktycznych skierowanych do młodych ludzi i rodzin przeżywających trudności. Opracowane autorskie skale, tj. Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej z babcią i Skala retrospektywnej oceny relacji interpersonalnej dziadkiem mogą być

rozwijane w kolejnych badaniach i w przyszłości służyć do lepszego opisywania i zrozumienia relacji międzypokoleniowych oraz identyfikowania ich jakości jako jednego z istotnych determinantów rozwoju młodych ludzi.

Bibliografia

- Appelt, K. (2019). Relacje międzypokoleniowe w rodzinie: rola dziadków w percepcji wnuków w wieku szkolnym. (W:) T. Rostowska, A. Lewandowska-Walter (red.), *Psychospołeczne konteksty relacji rodzinnych*, 89-104. Wydawnictwo Difin.
- Attar-Schwartz, S., Tan, J.P., Buchanan, A. (2009). Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent-grandparent relationship variables. *Children and Youth Services Review*, 31(9), 1057-1066. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.05.007>
- Bakiera, L. (2023). Rodzicielstwo w cyklu życia rodziny. (W:) M. Kaźmierczak, A. Lewandowska-Walter (red.), *Rodzina w cyklu życia – rozwój, zmiana, kryzysy*, 13-33. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.
- Bengtson, V.L., Copen, C.E., Putney, N.M., Silverstein, M. (2009). A longitudinal study of the intergenerational transmission of religion. *International Sociology*, 24(3), 325-345. <https://doi.org/10.1177/0268580909102911>
- Bowlby, J. (2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *The Ecology of Human Development*. London: Harvard University Press.
- Burkacka, I. (2018). Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego. *Artes Humanae*, 2. <http://dx.doi.org/10.17951/artes.2017.2.61>
- Brzezińska, A., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- de Barbaro, B. (1999) *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dibble, J.L., Levine, T.R., Park, H.S. (2012). The Unidimensional Relationship Closeness Scale (URCS): Reliability and validity evidence for a new measure of relationship closeness. *Psychological Assessment*, 24(3), 565-572. <https://doi.org/10.1037/a0026265>
- Duflos, M., Giraudeau, C., Ferrand, C. (2022). What is emotional closeness between grandparents and their adolescent grandchildren? A systematic review. *Journal of Family Studies*, 28(2), 762-784. <https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1752771>
- Gawda, K. (2018). Rodzina z jednym rodzicem jako środowisko wychowawcze. *Teologia i Człowiek*, 43(3), 141-152. <https://doi.org/10.12775/TiCz.2018.031>
- Greszta, E., Świdarska, J., Zalewska-Lunkiewicz, K., Obidziński, M., Ryś, M., Hamer, K. (2022). *Patient Education and Counseling*, 105(4), 1030-1033. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2021.07.007>
- Hornowska, E. (2023). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Hurlock, E. (1985). *Rozwój dziecka*. Warszawa: PWN.
- Jappens, M., Van Bavel, J. (2016). Parental divorce, residence arrangements, and contact between grandchildren and grandparents. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 451-467. <https://doi.org/10.1111/jomf.12275>
- Knight, G.P., Gonzales, N.A., Saenz, D.S., Bonds, D.D., German, M., Deardorff, J. i in. (2010). The Mexican American Cultural Values Scales for adolescents and adults. *Journal of Early Adolescence*, 30(3), 444-481. <https://doi.org/10.1177/0272431609338178>
- Koźłyk, K. (2020). Rola dziadków we współczesnej rodzinie. Funkcjonowanie rodzin wielopokoleniowych z perspektywy psychologii. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 41(1), 260-269. <https://doi.org/10.34766/fetr.v41i1.232>
- Kuzdak, M. (2018). Niepełna rodzina jako zaburzenie prawidłowego funkcjonowania struktur rodzinnych, *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Secito A. Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne*, 11(1), 126-142. https://doi.org/10.33674/acta_620181
- Leopold, T., Skopek, J. (2015). The Demography of Grandparenthood: An International Profile. *Social Forces*, 94(2), 801-832. <https://doi.org/10.1093/sf/sov066>
- Liberska, H. (2014). Rozwój rodziny i rozwój w rodzinie. (W:) I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*, 221-240. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MaloneBeach, E.E., Hakoyama, M., Arnold, S. (2018). The good grandparent: Perspectives of young adults. *Marriage & Family Review*, 54, 582-597. <https://doi.org/10.1080/01494929.2017.1414724>
- Michałek-Kwiecień, J. (2024). Grandparent-grandchild Relationships and the Psychological and Health Outcomes of Early Adult Grandchildren: An Integrative Review, *Journal of Intergenerational Relationships*, 22(1), 73-89. <https://doi.org/10.1080/15350770.2022.2150738>
- Michałek-Kwiecień, J. (2023). The Mentoring Relationship with the Closest Grandparent and Identity Processes Among Emerging Adult Grandchildren in Poland: The Role of Perceived Grandparents' Perspective Taking. *Journal of Adult Development*, 30, 279-290. <https://doi.org/10.1007/s10804-022-09429-0>
- Michałek-Kwiecień, J. (2022). Grandparent-grandchild Relationships and the Psychological and Health Outcomes of Early Adult Grandchildren: An Integrative Review. *Journal of Intergenerational Relationships*, 22(1), 73-89. <https://doi.org/10.1080/15350770.2022.2150738>
- Michałek-Kwiecień, J. (2020). Grandparental influence on young adult grandchildren: the role of grandparental empathy and quality of intergenerational relationships. *Current Issues in Personality Psychology*, 8(4), 329-338. <https://doi.org/10.5114/cipp.2020.101301>
- Morawski, P. (2021). Internet w metodach badań ilościowych. (W:) Ł. Sułkowski, R. Lenat-Gansiniec, K. Kolasińska-Morawska (red.), *Metody badań ilościowych w zarządzaniu*, 195-225, Łódź: Wydawnictwo Społeczna Akademia Nauk.

- Napora, E. (2022). Relationships with Grandparents and the Quality of Life of Grandchildren. The Significance of Age and the Family Structure. *Social Pathology and Prevention*, 8(2), 23-36. <https://doi.org/10.25142/spp.2023.015>
- Napora, E. (2019a). *Relacje w rodzinie samotnej matki*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Napora, E. (2019b). Mediacyjna rola wsparcia od dziadków w związku relacji z matką i relacji z rówieśnikami. Badania adolescentów z rodziny samotnej matki. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 38(2), 105-119. <https://doi.org/10.34766/fetr.v2i38.69>
- Napora, E. (2016). Relacje z dziadkami a subiektywna ocena jakości życia ich wnuków w rodzinach o różnej strukturze. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21(1), 5-22. <https://doi.org/10.14656/PFP20160101>
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021. Warszawa (2023). (Za:) <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/rodziny-w-polsce-w-swietle-wynikow-nsp-2021,7,2.html> (dostęp: 07.12.2024)
- Rostowska, T. (2019). Rola dziadków we współczesnym systemie rodzinnym. (W:) T. Rostowska, A. Lewandowska-Walter (red.), *Psychospołeczne konteksty relacji rodzinnych*, 74-88. Warszawa: Wydawnictwo: Difin.
- Soliz, J. (2008). Intergenerational support and the role of grandparents in post-divorce families: Retrospective accounts of young adult grandchildren. *Qualitative Research Reports in Communication*, 9(1), 72-80. <https://doi.org/10.1080/17459430802400373>
- Suwada, K. (2020). Strategie organizacji opieki nad dziećmi w społeczeństwie polskim w perspektywie nierówności społecznych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 16(2), 152-169. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.16.2.09>
- Stahl, S. (2020). *Jak myśleć o sobie dobrze? O sztuce akceptacji i życiu bez lęku*. Kraków: Wydawnictwo Otwarte.
- Szlendak, T. (2015). *Socjologia rodziny: ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wałęcka-Matyja, K. (2020). Familism – the concept, measure and importance for mental health. *Psychiatria Polska*, 54(4), 79-806, <https://doi.org/10.12740/PP/108993>
- Wałęcka-Matyja, K. (2009). *Struktura rodziny a zróżnicowanie zachowań społecznych i osobowości młodzieży*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Wałęcka-Matyja, K. (2022). Family values and mental health in adulthood- the perspective of transverse research. *Quarterly Journal Fides et Ratio* 4(52), 54-66 <https://doi.org/10.34766/fetr.v4i52.1125>
- Wałęcka-Matyja, K., Janicka, I. (2021). *Rodzina jako wartość. Analiza psychologiczna wartości rodzinnych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wałęcka-Matyja, K.K., Krawczyk, J.P. (2022). Komunikacja afektywna a empatia i wartości rodzinne u młodych dorosłych z rodzin monoparentalnych. *Family Forum*, 12, 57-86. <https://doi.org/10.25167/FF/4789>
- Wałęcka-Matyja, K., Napora, E. (2022). *Psychologiczne uwarunkowania osiągnięć szkolnych uczniów*. Łódź: Wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wróbel, M., Rybicka, Z., Jobczyk, S., Piórkowska, M., Gawarzyńska, M., & Karolak, A. (2014). Assessing Relationship Closeness: The Polish Version of the Unidimensional Relationship Closeness Scale and Behavioural Measures. *Studia Psychologiczne*, 52, 32-47.